

LIFE-Nature projekt

Harivesiliku kaitse korraldamine Läänemereäärsetes riikides

LIFE04NAT/EE/000070

HARIVESILIK

Harivesilik (*Triturus cristatus*) üle 14 cm pikkune, tume sisalikku meenutav kahepaikne. Nahk on harivesilikul krobeline, must või tumehall. Kõhupool on erkollane või oranž, mustade laikudega. Oma nime on harivesilik saanud kõrgest hambulisest harjast, mis areneb isaslooma seljale sigimisajal (aprillis). Sageli aetakse harivesiliku segamini meie teise vesiliku – tähnikesilikuga. Viimane on harivesilikust tunduvalt väiksem (kuni 11 cm), sileda nahaga ning helepruun, kuid segadust tekitab asjaolu, et sarnaselt harivesilikule areneb ka tähnikesiliku isasloomadel sigimisajal seljale kõrge hari.

Elupaik

Harivesilik on veega väga tihedalt seotud kahepaikne. Enamuse kevadest ja suvest veedab harivesilik vees. Talle sobivad puhta, selge veega, vähemalt osaliselt päikesepaistelised, madalat kasvu veetaimedega ning kaladeta tiigid, väikesed järved, kopra ülejuttusalad ja metsakraavid. Oluline on, et veekogud asuksid rühmiti üksteise lähedal, sest harivesilik suudab maismaal läbida vaid kuni 500 meetrit.

Peale veekogude vajab harivesilik ka maismaa-elupaiku ning sobivaid talvituskohti. Suve teisel poolel võib harivesilike näha kuival maal, kus nad päeval peituvad kivide, puurontide või kändude alla või poevad samblasse. Välja toituma tulevad nad alles ööhämaruses. Talvituspaikadena eelistavad harivesilikut mitmesuguseid ürge, kannulaseid ja kivikuhilaid, kuid sageli võib neid leida ka keldritest.

Levik

Eelmistel sajandil oli harivesilik levinud hajusalt kogu Eestis mandriosas. Eriti arvukas oli liik Kagu- ja Lõuna-Eestis kus lisaks looduslikele veekogudele, mida kuplilisel maastikul küllaldaselt leidus, oli iga talu juures veel mitmeid väiksemaid veesilmasid: linaleotusauke, loomade jootmiskohti ja saunatiike. Käesoleval ajal võib harivesiliku aga kohata peamiselt vaid Võrumaal, Põlvamaal ja Valgamaal. Säilinud elupaigad asuvad enamasti üksteisest kaugel ning vesilike arv elupaikades on väike. Mujal Eestis on teada vaid üksikud leiukohad Pandivere kõrgustikul, Järva- ja Jõgevamaal.

FOTO: TOOMAS HIUK, POSTIMEES

Harivesilik *Triturus cristatus*

Arvukuse vähenemise põhjused

XX sajandi teisel poolel toimunud sotsiaalsed ja majanduslikud muutused mõjutasid tugevasti ka loodusmaastikku. Oluliselt vähenes linakasvatus ja karjapidamine, talud tühenesid. Selle tulemusena hakkasid väikeveekogud võsastuma, mudastuma ja kadusid sootuks. Suur hulk väikeveekogusid hävis nõukogudeaegse maaparanduse ja suurpõllunduse käigus. Mitmete kahepaikseliikide, sealhulgas ka harivesiliku, levikualad ning arvukus vähenesid märgatvalt. Käesoleval ajal on peamiseks harivesiliku arvukuse vähenemise põhjuseks väikeste kudemiseks sobivate veekogude nappus ning olemasolevate veekogude asustamine kaladega.

VEEKOGUDE KINNIKASVAMINE

Kui veekogusid enam ei kasutata, kasvavad need veetaimestiku täis ja võsastuvad. Ladestuvate taimeosade tõttu tekib palju muda ja veekogud muutuvad hapnikuvaesteks, mis pärsib kudu ja kulleste arengut. Ajapikku sellised veekogud kaovad.

VEEKOGUDE ASUSTAMINE KALADEGA

Väiksemad kalad (nt. kogred) ei söö küll täiskasvanud harivesilike, kuid toituvad meelsasti nende kudust ja kullestest, mille tulemusena hävib kogu harivesilike järelkasv ning ajapikku kaob liik sellest veekogust. Lisaks tuhnivad kiirelt paljunevad kogred üles veekogu põhjasetted, hävitavad veetaimestiku ning viivad lõpuks väikeveekogu ökosüsteemi tasakaalust välja. Varasemas selges tiigivees hakkab vohama vetikas, muutes vee läbipaistmatuks ning hapnikuvaeseks. Selline veekogu ei ole harivesilikule enam kudemiseks sobiv.

LOMBIKOGUMIKE HÄVIMINE

Harivesiliku asurkond on kõige elujõulisem, kui on võimalik asustada mitmeid üksteise lähedal paiknevaid veekogusid. Kui kudemiseks sobivad veekogud asuvad üksteisest kaugel, ei suuda harivesilik ühest veekogust teise levida. Seetõttu asurkond killustub, nõrgeneb ning liigi arvukus hakkab langema. Üksiku sobiliku tiigi korral sõltub kogu asurkonna saatus sellest ühestainsast veesilmast.

INTENSIIVNE PÖLLUMAJANDUS

Sageli asuvad kudemisveekogud keset põlde ja kultuurrohumaid. Taimekaitsemürgid ja väetised mõjutavad kahepaikseid. Väetisegraanulite kleepumisel vesiliku niiskele nahale imenduvad ained läbi naha pinna ja mürgitavad looma. Taimekaitsevahendid mõjuvad kahepaiksetele hukutavalt ka toidu kaudu. Väetiste kogunemine veekogudesse halvendab vee kvaliteeti ja paneb taimestiku vohama. Tagajärjeks on väikeveekogude vee kvaliteedi langus, nende kiire kinnikasvamise ja mudastumise, mille tulemusena muutuvad veekogud kahepaiksetele kudemiseks ebasobivateks.

MIDA HARIVESILIKU ELUPAIKADE KAITSEKS TEHAKSE?

Kuna harivesilik ei ole haruldaseks muutunud mitte üksnes Eestis vaid mitmetes Läänemere äärsetes riikides, siis otsustasid Eesti, Soome ja Taani herpetoloogid 2002.a. ühendada jõud selle liigi uurimisele ja kaitse korraldamisele. 2004. aastal käivitus projekt riikidevaheliseks koostööks harivesiliku kaitse korraldamisel Eestis, Soomes ja Taanis. Projekt kestab aastani 2008 ning hõlmab Eestis Põlva-, Võru- ja Valgamaa.

Projekti eesmärk

Projekti eesmärgiks on luua tingimused harivesiliku säilimiseks elujõuliste asurkondadena nii lähemas kui ka kaugemas tulevikus. Selleks on vaja kaitsta harivesiliku olemasolevaid elu- ja kudemispaiku ning taastada kudemisveekogude ja maismaaelupaikade võrgustik. Kuna harivesiliku kudemisveekogud asuvad sageli taluhoonete vahetus läheduses, siis on väga oluline kohalike elanike mõistev suhtumine ja osavõtt projekti tegevustest. Ainult maaomanike abiga saab tagada taastatud veekogude säilimise, nii et neid kaladega ei asustataks või kinnikasvada ei lastaks. Seega sõltub suuresti just kohalikest elanikest harivesiliku, aga ka teiste kahepaiksete, tulevik.

FOTO: VOLDEMAR RANNAP

Koostöös Taani ekspertidega taastatakse Eestis Põlva-, Võru- ja Valgamaal 240 väikeveekogu. Taanis on viimasel kümnendil rajatud ja taastatud tuhandeid väikeveekogusid eri liiki kahepaiksetele. Kudemisveekogude taastamisele eelneb projektialade põhjalik inventuur, et selgitada välja sobilikud tiikide asukohad. Kogu tegevus kooskõlastatakse kohalike maaomanikega. Koos kudemisveekogude taastamisega korrastatakse nende ümbrus.

Mudakonn *Pelobates fuscus*

FOTO: SIIM VESKI

KUIDAS SAAD SINA KAHEPAIKSEID AIDATA?

Oma igapäevaste toimetustega mõjutame me, sageli enda teadmata, paljusid elusolendeid, luues neile sobivaid elutingimusi või hävitades neid. Tegelikult saab iga tiigi või veesilma omanik harivesiliku ja ka teisi kahepaikseid aidata.

- **Ära asusta väikeveekogudesse kalu!** Kui siiski on tahtmine kalu kasvatada, jäta alati mõned tiigid kaladest vabaks. Alati on võimalik leida kompromisse oma soovide ja looduse vahel.
- **Säilita väikesed tiigid ja veesilmad** ning hoia tiigikaldad võsastumast ja tiik kinni kasvavast. Nii säilib mitmekesine vee-elustik ning ka kaunis maastik. Väikeveekogusid säilitades lood meeldivama elukeskkonna iseendale.
- **Jäta põldude keskel olevate tiikide ümber ülesharimata ala!** Juba 5 m laiune kündmata riba takistab (vähendab) väetiste sattumist veekogusse ning jätab kahepaiksetele veekogu äärde vajaliku toitumisaala.
- **Taasta väikeveekogusid!** Puhasta neid hundinuiast ja kallastel kasvavast võsast. Kui on võimalik seda teha, siis oled aidanud omalt poolt kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele rohkem kui isegi arvata oskad. Veekogude rajamisel ära unusta eelnevalt teavitada oma soovist kohaliku omavalitsust ning kaitstavatel aladel ka kohaliku keskkonnateenistust.

Projektis osalevad Eesti Keskkonnaministeerium, Haanja ja Otepää looduspargid (alates 2006. a Riiklik Looduskaitsekeskus) ning Haanja ja Rõuge vallad, Soomes Põhja-Karjala Regionaalne Keskkonnakeskus ning Taanis Vejle maakond. Projekti kaasrahastab Euroopa Liidu LIFE-Nature programm.

Lisainfot harivesilikust ja projektist leiad internetist www.envir.ee/harivesilik ja Põlva-Valga-Võru regiooni looduskaitsekeskusest.

KESKKONNAMINISTEERIUM

Riiklik Looduskaitsekeskus

HAANJA VALD RÕUGE VALD